

FNSiN

NOS

Nr 4 2015 Årgång 37

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN)

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

”§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan anknytning till länderna i Norden.”

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken. Läs mer på vår hemsida www.fnsin.nu.

Föreningens adress:
c/o Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna

Medlemsavgiften 2015
Fullbetalande medlem 160 kr
Ny dito efter 1/7 80 kr
Famijemedlem 80 kr

Plusgiro: 67 01 50- 2

Medlemsavgifter och beställning av skrifter

NOS redaktion: Bente af Edholm, Erik Elvers, Soili Bisi Ström (adresser, se styrelsen), Anders Schærström

Ansvarig utgivare Anders Schærström,
Kometvägen 49, 183 48 Täby;
08-758 30 03; 070-693 91 28
anders.schaerstrom@telia.com

Material till NOS skickas till:
nos.fnsin@gmail.com

NOS har ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.
Manusstopp 1 dec/mars/juni resp. sept.

Internet: www.fnsin.nu

e-post : info@fnsin.nu

Tryckt hos: Ordgruppen/Författares Bok-
maskin

FNSiN, styrelse

Ordförande
Bente af Edholm
Fritiofsvägen 4
182 54 Djursholm
08-622 55 25; 070-400 01 99
bente.fnsin@gmail.com

Vice ordförande:
Soili Bisi-Ström
Fatburs Kvarngata 14
0729 921669; 08-191252
bisi-strom@bredband.net

Sekreterare
Camilla Berg
Fredrikslundsvägen14
168 34 Bromma
08-26 25 84
camilla_berg@spray.se

Kassör:
Lars Innings
Dalgårdsvägen 55
121 33 Enskededalen
08-7741253; 070-2962973
lars.innings@telia.com

Övriga ledamöter

Nina Bohigas
Torneågatan 33,
164 79 Kista
070-454 77 24
Nina_bohigas@hotmail.com

Eric Bolander
Tegelsmoravägen 11
748 42 Örbyhus
08- 7352085

Anders Tunevi
Swedenborgsg. 21
118 27 Stockholm
08-7202267; 070-5683513
anders@anderstunevi.se

Lars-Olov Wallin
Södermannagatan 57
116 66 Stockholm
070-1714829
Lars-olov.wallin@home.se

Webbansvarig:

Monika Kristensson
Sickla Kanalgata 12
120 67 Stockholm
08-641 50 11 (b)

Kontaktperson,
FNSiN Östergötland
Håkan Bley
Sköldvägen 18
61633 Åby
011-63169 (b) 011-191125 (a)

Våra böcker:

	normal	medlem
De goda ogräsen	75	50
Gotska Sandön, ny	100	75
Kall ökensand	75	50
Spetsbergen	50	30
Tyresta	20	10
	(Porto tillkommer)	

Beställ genom Erik Elvers
e.elvers@bredband.net

Omslagsbilder:

Framsidan: Vandrarhemmet Red Nose i Riga
Foto: Björn Setterberg
(bilden är beskuren)

Baksidan: Frihetsmonumentet i Riga
Foto: Lars-Olov Wallin

Ordföranden har ordet

Hösten är här nu, men jag känner mig inte riktigt färdig än med sommaren. Den blev inte så torr och varm som jag hade önskat. Det mesta regnade bort - det blev nästan inga äpplen och inte en tillstymmelse till bär på de havtornbuskar som planterades i min trädgård.

Det myckna regnandet orsakade stående vatten som inte är så bra för t.ex källarutrymmen, vägar, vatten- och avloppssystem.

Det är många som blivit drabbade av extremväder på sista tiden. När nederbörden blir kraftig är det viktigt med stora gröna ytor som kan ta hand om vattenmängderna.

Runt Stockholm har vi ett system av gröna kilar, **grönområden som sträcker sig ut mot periferin** i en ring runt staden. I Stockholm har vi också Ekoparken den Kungliga Nationalstadsparken, **världens första nationalstadspark**. Ett 27 km² stort sammanhängande 13 km långt kulturlandskap. Ett grönområde av största betydelse för biologisk mångfald, migration av flora och fauna, samt rekreation och kulturupplevelser för många människor.

"Large Parks in Large Cities" heter en konferens jag nyss deltagit i, den ägde rum under några dagar i början av september på Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm, arrangerad av bl.a

WWF Världsnaturfonden och FFE Förbundet för Ekoparken. Över 100 deltagare från 27 länder tog del av berättelser om värdet av stora parker i stora städer, dess betydelse för hållbarhet och ekosystemtjänster, bl.a biologi, arkitektur, ekonomi och folkhälsa. Det blir mer information om denna konferens i kommande nummer av NOS.

I detta nummer av NOS finns reseberättelser från sommarens ena expedition: Cykling i Lettland. Sommarens andra resa, landskapsresan till Östergötland får vi läsa mer om i nästa nummer av NOS.

På föreningens kommande medlemsmöte/höstmöte, **fredagen den 13:e(!) november**, får vi se bilder och höra om främst Lettlandscycklingen med Erik Elvers.

Kanske får vi också se och höra om Östergötlandsresan, ledd av arkeologen Kjell Linnér.

Men innan dess vill vi vandra och lyssna på konsthistoriker Adéle Schreiber - en guidad tur i skulpturparken vid Kina slott i Drottningholms slottspark, söndagen den 20 september (se programpunkterna).

Hösthälsningar från Bente

Ulriksdals slottspark—en del av Nationalstadsparken

Foto: Bente af Edholm

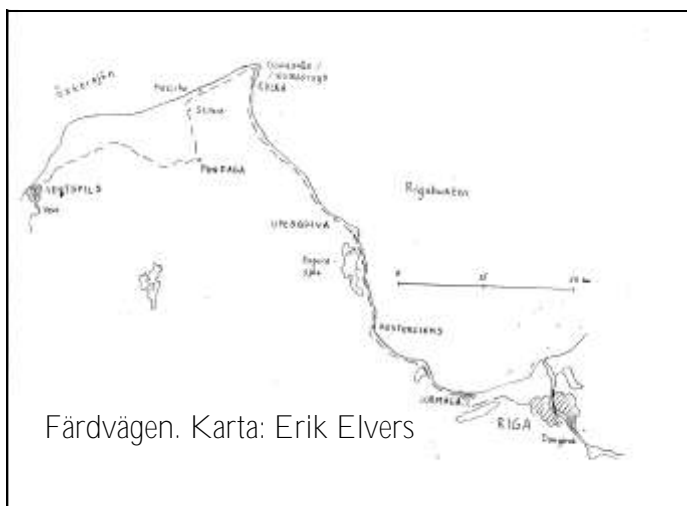
Lettland på cykel

Allmänt

Jag vill börja med ett varmt tack till Uldis Cerps och Kerstin Aronsson som bidragit med upplysningar, tips och hjälp med praktiska detaljer.

Vi var nio personer som deltog i cyklingen i Lettland – närmare bestämt från Riga till Ventspils, se karta – i mitten av juni. Resrutan var:

Fr 12	färja från Stockholm
Lö 13	Ankomst Rīga kl 11, cykling / vandring i staden
Sö 14	i Rīga, cykling Rīga – badorten Jūrmala 35 km
Må 15	Jūrmala – Kesterciems 50 km
Ti 16	Kesterciems – Upesgrīva 48 km, vandring vid Engures Ezers (fågelområde, orkideer)
Ons 17	Upesgrīva – Kolka 57 km, vandring vid sanddynen i Pūrciems
To 18	i Kolka, besök vid Kolkasrags (Domesnäs) och liviskt museum, cykling 25 km
Fr 19	Kolka – Mazirbe (båtkyrkogård; livernas folkhus var stängt) – Sliteres fyr ovanför Den gamla Östersjö-strandvallen och vandringsled – Dundaga (1200-talsborg), 51 km
Lö 20	Dundaga–Ventspils (färjehamn) 67 km
Sö 21	till Nynäshamn

Dagen i Kolka cyklade deltagarna litet olika långt, men alla cyklade under veckan över 300 km.

Kostnaderna per person var för färjeresorna ca 1400 kr och för övernattningar ca 1260 kr (i snitt 180 kr/natt). Frukost ingick på några ställen och middag på

ett. Övriga matkostnader skilde förstås beroende på vad man åt men var för min del ca 1000 kr. Vi hade matsäckslunch ett par gånger men åt för det mesta på restauranger vilket var billigt. Inklusivt en del inträdet, vykort, hemslöjd etc var kostnaden för resan runt 4000 kr/person.

Vi bodde för det mesta på vandrarhem och gästhem. På många av dem lät man oss ställa cyklarna inomhus över natten. Den mest originella övernattningen var på Albatross vid Kesterciems som visade sig vara ett tidigare pionjrläger (dvs för kommunistpartiets ungdomsförbund under sovjettiden). Det var en mycket stor anläggning med många byggnader inom ett vidsträckt område några minuters gångväg från stranden. Strax efter oss anlände en grupp barn och ungdomar från Vitryssland, som inledde nästa morgon med en stunds gymnastik utanför matsalen. Även middagen, ett slags degklunsar med fläsktärningar, säs och korngryn, förde tankarna till det gamla pionjrläget. Det var bukfylla snarare än en kulinarisk höjdare, men en upplevelse.

Vi hade fått en del varningar i förväg, trafiken skulle vara hård, det skulle vara mycket grusväg, myggorna skulle vara hungrigare och ettrigare än Sverige osv. Trevligt nog var verkligheten mycket bättre. Alla vägar var asfalterade med undantag av den lilla vägen ner till Enguresjön (lös och besvärlig sand) och ca 10 km mellan Dundaga och Ventspils. Trafiken var ganska gles och bilarna som körde om oss höll omtänksamt ut långt åt vänster. På en del sträckor fanns förstklassiga cykelbanor. Inne i Riga och Ventspils var det en del kullerstengator, mysigt men ganska så skumpigt. Vi var olika myggkänsliga, för egen del hade jag inga problem. Ett par fästingar hittades och plockades bort. Det var svårare att köpa rökt fisk utmed vägen än jag väntat mig.

En person fick punktering ca 300 m från färjeläget i Ventspils och en annan fann vid ankomsten till Nynäshamn att även han hade en punka. En växelwire gick av så att

vederbörande fick åka på högsta växel ett par dagar. Frånsett det var det inga mankemang med cyklarna. Landskapet nära Rigabukten är mycket flackt och lättcyklat. Vi såg en varning för brant lutning, den var 8 %.

Särskilt mellan Riga och Jurmala var det en del andra cyklister, men annars såg vi inte så många. Mycket få av dem hade hjälm. Jag hade nämnt att vi var nio cyklister för åtminstone några av övernattningsställena, och en värdinna blev häpen när hon såg att vi var i åldern ca 65 – 75 år, hon hade väntat sig en grupp 25-åringar.

Vi följde kusten från Riga till Mazirbe, men sedan hade jag inte hittat boende vid Östersjön så vi tog vägen till Ventspils via Dundaga. Vägen gick inte alldeles utmed Rigabukten utan några hundra meter inåt land så vi såg vattnet mindre än jag räknat med. Det är ett sandmarkslandskap, f ö litet påminnande om Gotska Sandön, så vägarna har kunnat dragas mycket rakt genom tallskogen. Cykling innebär ju en mycket närmare kontakt med landskapet än vad bilåkning ger, och även om några dagar hade karaktären av ganska enformig transportsträcka fick vi en god känsla av hur glesbefolkat och skogrikt denna del av Lettland är. Ett skäl till den låga befolkningen är att det var militärt område under sovjettiden.

Resan var innehållsrik, intressant och tankeväckande. På många sätt påminner Sverige och Lettland om varandra och en del av vår historia är gemensam, men ländernas öden skiljer också mycket. Vi lade i Jurmala och även ett par dagar senare märkte till att många flaggor vajade på halv stång eller, på husväggar, hade ett svart band över sig. Vi fick sedan förklaringen att det var två nationella sorgedagar, till minne av deportationerna till Sibirien 1944 och den sovjetiska ockupationen 1940. Deportationerna följdes under hela sovjettiden av inflyttning av ryssar som arbetskraft och redskap för Moskvas kontroll över landet, och Lettland har därför en stor rysk minoritet. Letternas andel av befolkningen minskade från tre fjärdedelar på 1930-talet till bara drygt hälften 1989. Andelen letter har sedan ökat till drygt 62 procent, eftersom främst ryssar har utvandrat. Rysktalande utgör nära 35 procent (inklusive vitryssar, ukrainare, polacker) av invånarna men de är i majoritet i flera större städer, t ex Riga. Tankarna om framtiden färgas av att landet gränsar till Ryssland.

Erik Elvers

(uppgifterna i sista stycket om letter och ryssar från Utrikespolitiska Institutet, www.landguiden.se)

Liverna och liviskan

I Lettland finns en stor rysk minoritet som utgör ungefär 1/3-del av befolkningen. En annan, mindre känd, folkgrupp i landet är dess ursprungsbefolkning liverna. För ungefär 100 år sedan skrev Nordisk Familjebok att de undanträngts av letterna men att det i norra Kurland fanns en ringa återstod, omkring 2000 personer, som levde på den smala och sandiga kustremsan utmed inloppet till Rigabukten. År 1937 skriver **Svensk Uppslagsbok**: ”Fordom av långt större utbredning, ha de lettiserats, så att nu blott återstår o. 1500 rena liver, beboende ett dussin byar. Dessa fasthålla envist vid sitt språk, närmast besläktat med estniskan.” Uppgifterna om det nuvarande antalet talare av liviskan varierar, från ca 200 enligt <http://www.ethnologue.com/country/LV/languages> till några tiotal. Omkring **25 språk i världen, av totalt runt 7000, dör varje år** och liviskan är rimligen ett av dem. Det liviska området var alltså förr ganska vid-

sträckt, och Livland betecknade landet runt floden Dyna (Daugava).

Liviskan ligger således ganska nära estniskan, dvs är ett finsk-ugriskt språk till skillnad från lettiskan som, tillsammans med litauiskan, är någorlunda nära de slaviska språken. Den är ett av de östersjöfinska språken. Förutom finska och estniska kan bland dessa nämnas karelska och vespiska. Liverna var ett fiskarfolk, och när den lettiska västkusten också var Sovjetunionens västkust och militärt område förflyttades de hårdhänt. En sorglig påminnelse om det får vi när vi besöker båt kyrkogården utanför den gamla liviska huvudorten Mazirbe – i dynerna ligger resterna av de båtar som ockupanterna slog sönder för att tvinga liverna att flytta till fiskekolchoser, väl också för att hindra flykt till Gotland som endast ligger 200 km bort. I Mazirbe finns livernas kulturhus, byggd med stöd från Finland, Estland och Ungern och invigt 1939. Här finns en utställning om livernas historia och kulturarv, men tyvärr förblir det stängt fast det skulle ha

öppnats ungefär när vi anlände. Tursamt nog hade vi hunnit besöka det liviska museet i Kolka föregående dag. Där fanns föremål med anknytning till huvudnäringen fisket men också husgeråd, hemslöjd (även till försäljning), texter om liviskan och även en bild av Mervallastenen, en berömd runsten på Stallarholmen utanför Strängnäs där Domesnäs nämns.

Den liviska flaggan, som vi ser hissad på några håll, har tre fält: överst grönt, i mitten vitt och underst blått. Den symboliserar landet så som de liviska fiskarna såg det när de återvände hem: skogen, stranden och havet.

Erik Elvers

Lettland – landskapet

Där vi trampar fram, mil efter mil, aldrig särskilt långt från den lettiska kusten och stranden, får vi ofta associationer till vissa delar av Sverige. På vägen längs Rigabukten från Jurmala till Kolka tänker jag ofta på de skånska kusterna och fiskelägena på Österlen med omhuldade trädgårdar, varvade med åker, äng och blandskog. Här och där ett storkbo – som Skåne i svunna tider. Vid vägkanterna lyser det gult av fetknopp och käringtand. När vi går ner till havet går tankarna till Gotska Sandön – milslånga ljusa sandstränder och klitter med backtimjan, fältsippor och strandkål. Det långsträckta samhället Jurmala, som ligger på en sandrevell mellan havet och en lagun, får mig att tänka på Falsterbonäset med villasamhällen inbäddade i tallskog, men här är de eleganta villorna, renoverade eller nybyggda, blandade med försummade ruiner, kanske därför att ägarförhållandena inte blivit klarlagda.

Då vi tar av från kusten och styr kosan mot **Slitere**, de ”blå kullarna” och **Dundaga** är det snarare ett småländskt skogslandskap som vi får i tankarna. Likaså när vi lämnar Dundaga för att köra mot Ventspils. Till stor del är landskapet direkt ödsligt, men inte tyst: fågelsången följer oss längs vägarna. näktergalar, gransångare, gårdsmysar och många andra, på ett ställe kornknarr

Det är ett flackt landskap vi rör oss i längs Rigabuktens kust. Sällan måste vi ta i för att komma upp för en backe. Lettlands högsta punkt är 311

meter över havet, men den ligger i landets östra del. Ungefär 40 procent av landets yta lär vara torvmossar och kärr.

Berggrunden under den kurländska halvön där vi drar fram bildades för 350 – 410 miljoner år sedan, under devontiden, och är alltså yngre än det svenska urberget, Öland och Gotland.

Lettland blev förstas som hela Norra Europa utsatt för de fyra istiderna och när den senaste glaciären drog sig tillbaka (för ca 10 000 år sedan) lämnade den efter sig ett landskap präglad av moränlager. Under den postglaciala tiden har Lettland, med undantag för det västra kustlandet, legat ovan Östersjöns yta. När Baltiska is-sjön var som störst låg kustlinjen upp till en mil längre in i det som nu är den kurländska halvön. Nu är havet på väg att ta tillbaka vad det förlorat.

Halvöns norra del består av ett system av parallella dyner, som böjer av mot nordost. Mellan dem ligger sänkor med myrar och andra våtmarker. Udden Kolkasrags påminner om Skagens spets. En flera hundra meter lång sandrevell böjer av mot nordost. Här möts strömmarna från Östersjön och Rigabukten. Vågorna skummar, trots att de inte går höga just när vi är där. Under ytan finns ett förrädiskt rev av dolomitkalk, **7 km långt**.

Vi ser ett land i förvandling, ett land som också försöker värna sitt naturarv. I Lettland finns mer än 300 områden som skyddas enligt EU-programmet Natura 2000. Ett av de skyddade områdena på Kurlands halvö är våtmarken och fågelsjön Engure som är avsnörd från havet av en sandrevell. Det är nog så besvärligt att ta sig fram med cykel på 2 km knagglig och lös grusväg, men sedan får vi belöningen i sjöutsikten och orkidéstigen. Några hästar blir nyfikna och vill bekanta sig med oss.

Mellan Engure och Kolka stannar vi för att ses på **Baltā Kāpa**, en **20 meter hög sandrygg**, bildad för 6000 år sedan. En nästan kilometerlång stig leder uppe på ryggen och ned i den vattenfyllda sänkan intill.

Nationalparken Slitere, som omfattar den nordligaste delen av Kurland är ett av de största skyddsområdena med drygt 16 000 hektar på land och drygt 10 000 i havet. Vi gör en avstickare för att besöka Slitere fyr och får för en gångs skull en sträcka med ordentligt motlut. En skylt varnar för motlut – **8 % stigning**. De ”blå kullar-

na” är den baltiska issjöns strand. Själva fyrtor-
net lär vara enbart 32 meter högt, men tack vare
att det står 82 meter över havet var det på sin tid
landets högsta fyrljus. I receptionen möter vi en
mycket hjälpsam kvinna, som dessutom talar
engelska. När vi klättrat upp i tornet, sett på ut-
sikten och en ambitiös utställning av fyrväsendet
och naturen – tyvärr enbart på lettiska – visar
hon oss till en liten sal där vi får se en film om
nationalparken, en mycket upplysande film med
utmärkt bildkvalitet och utmärkt engelskt tal.
Vi måste naturligtvis passa på att gå en drygt
kilometerlång vandring in i naturen. En lång
trappa leder oss från fyren nedför Baltiska is-
sjöns kustbrant. Leden är lagd på välgjorda trä-
trallar – om än trasiga på några ställen, t.ex. där
ett stort träd nyligen fallit. Vi går genom en fro-
dig grönska men hamnar plötsligt på ren myr-
mark. En huggorm ringlar iväg när vi kommer.

Här ska finnas varg, lo och älg, liksom flera säll-
synta insekts- och snigelarter.
Det är ett landskap som har mycket att berätta,
ett landskap att lära känna i cykeltakt.

Anders Scharström

Faktakällor

Lindström, Per (2009) Lär känna Lettland. Baltic
Books

Nationalencyklopedin: Lettland

Wikipedia: Lettland och Slitere National Park

The Slitere National Park. Tourism guide.

Lauko Ceļotājs, 2010

Slitere National Park. Nature conservation agency,
Dundaga (Folder)

Engure lake nature park /Engure exera dabas parks.

The Latvian Fund for Nature (folder)

Nature conservation agency, www.daba.gov.lv

<http://www.latvia.travel/en/sight/white-dune-purciems> www.latvia.travel

Båt kyrkogården i Mazirbe

Foto: Kent Hult

I Österled med Erik

I Österled med Erik - mustige hårfager - tram-
pade vi 9 edsvurna trälar på cykel med jämn
takt . Vår resa gick från Daugava (som mynnar
ut i Rigabukten) i riktning mot Kurlands mils-
långa stränder.

Hövdingen Erik - väl påläst i runorna och den
bäste av stigfinnarna - redogjorde inför varje
avtramp hur stigar och forsar skulle forceras.
Under taktfast spända vadmuskler och med en
snitt fart på 15 km i timmen, avverkade vi kust-
sträckorna i gemytligt mak.

Vi besökte ett flertal bygdemuseer där ortsborna
på ett kulturhistoriskt och varsamt sätt sparat
många vackra textilier och framför allt jordbruks
och fiskeredskap.

I Mazirbe, nära Livlands nordspets besökte vi en
båt kyrkogård där Sovjetunionen vid ockupatio-
nen förstörde mängder av fiskebåtar för att för-
hindra befolkningen att kunna fly.

Vi passerade små övergivna fiskesamhällen som
kommunist tiden fördärvat i tron att kolchostän-
kandet skulle förbättra samhällsutvecklingen.

Men ack hur misslyckat allt blev med Sovjettän-
kandet.....

Kent Hult

Domesnäs / Kolkasrags

Rigabukten möter Östersjön vid udden Kolkasrags, på svenska kallad Domesnäs, som är Kurlands nordspets. För 1000 år sedan var den ett viktigt – och farligt – landmärke på handelsleden som fortsatte in i Ryssland via floden Daugava. Udden fortsätter nämligen som ett rev under havsytan långt ut i Rigabukten, först drygt 6 km från fastlandet har havsdjupet hunnit bli 7 m. Vid revets ände står ett fyrtorn, av den tidigare fyren inne på land återstår föga. Platsen är den enda i Lettland där man kan se solen både gå **upp ur och gå ner i havet. Som många andra ”hörn” i landskapet är den viktig orienteringspunkt för flyttfåglar.**

Vi bodde två nätter i Kolka, på gästhemmet Vitoli (*Viesu maja Vitoli, rekommenderas*) och besökte Domesnäs under heldagen där. Udden och anblicken av två hav som möts påminner om Skagen och ibland Bredsandsudde på Gotska Sandön. Undervattensströmmarna kan vara förrädiska, och det avråds från bad. Trots det ser vi ett par ungdomar som simmar, själva avstår vi försiktigtvis.

Utåt udden finns ett monument, i form av en symbolisk port, tillägnad dem som havet tagit. Nära udden finns ett litet informationscentrum, och litet söder om den en vandringsstig med upplysningstavlor genom tallskogen.

På det liviska kulturmuseet i Kolka finns en bild av Mervallastenen, en berömd runsten – som FNSiN besökte för drygt 10 år sedan – på Stallarholmen utanför Strängnäs som är rest efter handelsmannen Sven. På den står bl a

hn uft siklt til simkala turum knari um tumisnis,
han ofta seglat till Semgallen med dyrbar knarr (dvs handelsskepp) om Domesnäs. Semgallen är landet innanför Rigabukten.

En språkhistorisk utveckling är att ”den dyrbara knarren” står i dativ (turum knari), en s k instrumental dativ då knarren är Svens redskap för att segla. Lustigt nog finns precis samma form i den unge Egil Skallagrimssons dikt om hur han ville ge sig ut med vikingarna, stå uppe i stäven och styra sitt fartyg (dessvärre för att sedan gå i land och ”hugga en och annan”): *fara á brott með víkingum, standa upp i stafni, stýra dýrum knerri, halda svo til hafnar, höggva mann og annan.*

Mervallastenen och dess vittnesbörd om förbindelserna över Östersjön för tusen år sedan gör att det är extra roligt att komma till Domesnäs.

Erik Elvers

Fyren i Slitere

Foto: Kent Hult

Fåglar och växter längs vägen

Fåglar

Fågelskådning blir alltmer populärt i Lettland, i allt större utsträckning beger sig naturvänner ut i naturen för att fågelskåda. Lettland är en tacksam plats för detta, då landet ligger vid havskusten och har många sjöar och floder, liksom stora skogar och ängar, och alla dessa platser lämpar sig väl för såväl flytt- som stannfåglar. Vår resa var ingen skåddarresa men för mig var den ändå en ny upplevelse; att med cykelns hjälp se men framförallt höra många fåglar som man inte ser eller hör så ofta i Sverige. Kornknarr är en sådan fågel som man sällan hör i svenska landskap. Man får bege sig till Öland för att höra en kornknarr i Åkerlandskapet. Rosenfinken var också en art som lät sig höras ofta. En ovanlig art i Sverige men är på uppgång och ses men framförallt hörs i Mellansverige. Gransångaren hördes nästan varje dag och

likaså grönfinken. Pilfink, blåmes och björktrast såg jag i stadsmiljö men dessa var inte så vanliga som i Sverige. Jag får dock reservera mig för en del av ”obsarna”. Jag hann inte alltid ta fram kikaren för att fastställa vad jag såg.

Vad vi förväntade oss var stora bestånd av stork, men av detta blev det en besvikelse. Jag såg inalles 8 storkar, varav alla var vita. Hade vi cyklat i lantbruksområdena hade bilden varit en annan, där hade vi sett storkbon vid varje ladugårdstak

Vad jag hade hoppats på vad gäller fåglar var att få höra en pärluggla och ett orrspele från någon av de kärr och mossar som vi passerade

Orrar kan man höra dagtid men pärlugglan vill gärna ha mörker. Jag tror att jag fick höra en pärluggla på långt håll en kväll en av de sista dagarna av vår färd. Jag har saknat dessa arter i mina ”hemskogar” i Norduppland men på grund av avverkning av skogen så har dessa arter mer eller mindre försvunnit.

Även under en tyst och långsam promenad i de lettiska skogarna eller i någon av de många naturparkerna eller reservaten kan man se och höra många fåglar – hackspettar, spillkråkor och andra mindre sångfåglar. Ett tränat öga kan med lite tur även lyckas se sällsyntare arter till och med i huvudstaden Riga. Är det något för föreningen att satsa på? Jag har ett annat förslag enligt nedan:

Växter

Vi gjorde en blomstervandring i Engures nationalpark. Vandrigen koncentrerade sig på att skåda de orkidéer som denna park är känd för. Dessa växter har stora krav på den miljö som de växer i. Nästan alltid kräver de en kalkrik miljö och tillgång till rikligt med vatten. Jordmånen i Lettland är inte kalkgynnad men inlandsisen har sett till att vissa områden är kalkrika, bl a Engures nationalpark.

Vandrigen skedde mestadels på spänger för att skydda naturen så mycket som möjligt. Björn Setterberg visade sig ha kunskaper i orkidéfloran och pekade på en sällsynthet nämligen Flugblomster. Vi såg också flera olika slags nycklar, exempelvis ängs- och jungfrunykklar.

Av Lettlands 32 orkidéarter finns 22 i nationalparken. Vi hade sett fram mot att vandra en stor del av dagen i denna park men en besvärlig sandig väg väntade på oss. Jag hade gärna letat efter min favoritorkidé, guckoskon, som kräver en miljö av mull- och grundvattenrika jordar, något som är ovanligt i Sverige med dess hyggen och utdikningar.

Tack Erik Elvers för denna trevliga tur !!
(Vad vore föreningen utan Erik)

Staffan Hermansson

Jag föreslår en behaglig cykeltur under en vecka för ett besök på de gotländska ängerna för botaniska och ornitologiska studier veckan före midsommaren 2016

Engure nationalpark

Foto: Anders Schaerström

Baltikums svenska historia 1561-1710

Svensktiden började med att Sverige erövrade staden Reval (Tallin) med omgivande landsbygd. Det svenskkontrollerade Estland växte och krympte fram till 1578 då Sverige tillsammans med Polen besegrade en 4 gånger större rysk armé i slaget vid Wenden. Ryssarna var nu i underläge och förlorade nu slag efter slag. 1583 slöts ett stillestånd med Sverige och Ryssland drog alla sina trupper ur norra Livland (södra Estland). Gränsen mellan Sverige och Polen drogs nu mellan staden Pernau och sjön Peipus norra strand.

Efter 25 år av krig rådde det nu fred i 15 år. Freden var behövlig. Två tredjedelar av landsortsbefolkningen hade dukat under. I städerna var mängder av hus raserade. Bristen på män ledde till polygami inom bondebefolkningen. En bonde kunde ha flera, givetvis ovigda hustrur. Efter Johan III:s död blev hans son Sigismund kung över Sverige, Polen och Litauen och hävdade att även Estland skulle tillfalla honom. När Sigismund förlorat kampen i Sverige och Finland flydde hans anhängare över Finska viken till Estland. Hertig Karl följde efter med sina trupper. När han steg iland den 9 augusti 1600 med sin armé på 1200 ryttare och knektar mottogs han med ovationer.

Det stora svensk-polska kriget 1600-1629 hade börjat. Hertig Karls krigslycka var fenomenal och tämligen säker sammankallade han Sveriges riksdag i december 1600 i staden Weisseinstein. Detta visar att hertig Karl inte såg någon skillnad mellan moderlandet och dess lydland i Baltikum. Våren 1601 var hela Livland med undantag av Riga i Hertig Karls händer. I maj 1601 sammankallade hertig Karl en lantdag i Reval med både estländska och livländska frälsemän samt representanter för stadsborgerskapet. De uppmanades att välja representanter till Sveriges riksdag. Adel och borgerskapet borde lämna bidrag till en reform av skol- och kyrkoväsendet. Böndernas livegenskap som inte var förenlig med kristendom och goda seder, skulle avskaffas. Frälsemännen framförde att bönderna var så råa att någon allmän befrielse inte kunde komma ifråga.

Sommaren 1601 tågade den svenska hären mot Riga. Där bröts den svenska lyckan, inte på grund av polackerna, utan av svält. Sommarhalvåret var så kallt och regnigt att någon säd inte

gick att bärga. Utan bröd drog sig Karl tillbaka. Efter vintern 1601-1602 fortsatte kriget och nu hade polackerna framgång. Åren 1602-1605 drevs svenskarna tillbaka. Hertig Karl nu som kung Karl IX gjorde ett nytt försök att inta Livland hösten 1605. Detta försök misslyckades och 80% av den svenska armén dödades i slaget vid Kirkholm. Striderna i Baltikum fortsatt i mindre skala till 1610 då de ebbade ut. Ett stillestånd slöts på denna front 1611.

När Karl IX dog den 30 oktober 1611, blev hans son kung Gustav II Adolf. Efter lyckade krig mot Ryssland ville han nu avsluta kriget mot Polen, den gamla arvfienden. I början av augusti **1621 landsteg de svenska trupperna utanför Riga**. Efter en månads belägring kapitulerade Riga. När Sverige intagit hela Livland, slöts ett lokalt stillestånd med Polen 1626. Det Livland som Sverige tog över var mycket sargat. Jämfört med 1601 var 75% av bosättningarna 1627 öde. På 1630 talet återhämtade sig samhället fort genom stor invandring. Gustav II Adolf ville assimilera Baltikum med Sverige, men när Axel Oxenstierna tog över efter kungens död 1632 föll denna tanke.

1656 anföll Ryssland Finland, Ingermansland och Riga. Efter 6 veckor avbröts belägringen. Hamnen var öppen och försåg staden med alla förnödenheter. Riga kunde hållas, men stora områden i Livland ockuperades då Sverige inte hade mycket att försvara landet med. Den svenska huvudarmén var på fälttåg i Polen. 1658 slöts ett treårigt vapenstillestånd med Ryssland. Vid fredsförhandlingarna 1661 gav Ryssland upp de områden man ockuperat. Sverige hade slutit fred med Danmark och Polen. Sverige ansågs för starkt att kriga mot.

När kriget började igen 1700 anfölls Riga av Polen och Narva av Ryssland. Narva höll stånd fram tills karolinerna dök upp i snöyran november 1700. Karl XII hade då besegrat Danmark som också hade förklarat Sverige krig. Slaget mot ryssarna blev en svensk triumf. Sveriges **10200 man besegrade den ryska armén på 33000 man**. Ryssarna förlorade 6000-18 000 man. Riga höll stånd ända till Karl XII anlände i början av sommaren 1701. 1702 besegrade ryssarna de **5000 soldater Karl XII hade lämnat som försvar av Estland och Livland**. Huvudarmén stred i Polen. Ryssarnas framfart syftade framför allt till att ödelägga landet. Herrgårdar och bondehemman brändes och folk deporterades till Ryssland.

1704 föll både Dorpat och Narva. Efter de båda städernas fall inträdde ett relativt lugn.

1708 beslöt Karl XII att föra en stor armé på 35000 man ut ur Sachsen den långa vägen till Moskva för ett avgörande slag. Från Riga skulle 8000 man stråla samman med huvudarmén. Karl XII:s fälttåg blev en katastrof. I slaget vid Poltava juli 1709 gick den svenska armén under. Karl XII flydde till Turkiet. Nu bidade inte Ryssarna sin tid. I november 1709 belägrade man Riga. Första juli 1710 kapitulerade Riga. Sommaren 1710 utspelades ett antal militära tragedier. Civila tjänstemän och soldater försökte evakuera till Sverige men blev tillfångatagna. Reval kapitulerade den 29 september 1710 när det svenska regementet krympt till endast 60 man. Så slutade Sveriges 149 års närvaro i Baltikum.

Hur kan den svenska tiden i Baltikum benämnas som ”Den goda svenska tiden”? Åratal av krig som ödelade landet, hunger och sjukdomar. Men, grundläggande skolundervisning infördes. 1632 grundades Dorpats universitet i Estland, Sveriges andra. Endast Uppsala är äldre. Sverige brände och deporterade inte folk som ryssarna gjorde. Uttrycket har troligtvis myntats efter svensktidens slut, under rysstiden, då allt enligt många blev mycket sämre.

Bengt Nilsson

Källor: Provinsen bortom havet av Kari och Ulle Tarkiainen och Wikipedia.

Frihet är det bästa ting

Att besöka ockupationsmuseet i Riga blir en obehaglig men nyttig påminnelse om tiden för andra världskriget och det kalla kriget: Tiotusentals letter deporterades till Sibirien och andra platser österut. I stort sett hela den judiska befolkningen i Riga utrotades. En förryskning genomfördes som bland annat innebar att den lettiska ekonomin planlades efter sovjetisk modell. I samband med Gorbatjovs avgång i augusti 1991 utropades självständighet i de tre baltiska staterna. Därmed var 51 års utländskt inflytande över landet till ända.

Jag erinrar mig hur Lettland kanske snabbare än något annat land återhämtade sig efter den ekonomiska krisen år 2008. Kanske kan ett folk som är vana vid lidande och motgångar lättare hantera kriser av skilda slag? Om man inser värdet av enighet, självständighet och frihet blir kanske nationens intressen viktigare än privata intressen?

Som en symbol för just enighet, självständighet och frihet står idag frihetsmonumentet på sin plats i centrala Riga, alltid bevakat.

Lars-Olov Wallin

*Kolkasrags—Domesnäs, där Rigabukten möter havet.
Foto: Erik Elvers*

Hur gick det?

Gotska Sandön – tankar efter första besöket

Vi var en grupp om 7 personer som på föreningens initiativ reste iväg från Nynäshamn till Gotska Sandön. För min del var det första gången och jag blev väldigt glatt överraskad! Ön är större än jag kunde föreställa mig och till min häpnad – helt bestående av sand! Jag minns att jag frågade Anders innan, - Hur är miljön där? - Hur ser det ut på stigarna där man går? Så dum fråga, tänkte han antagligen, men svarade mig artigt att - Jo, ön består ju av sand, så det är mycket sand på ön... Och så var det ju. ☺

Vilken fantastisk natur denna ö har! All vacker mossa i många olika nyanser och former, alla underbara tallar i otaliga formationer och skepnader, vare sig de är levande eller ligger nedvissnade och döda på marken och ser ut som skelett av det man själv kan eller vill fantisera om. De stolta ekarna, ljungen, lingonrisen, ormbunkarna, havet som antingen ses eller också hörs på långa avstånd. Vi vandrade i timmar på ett antal olika skogsstigar kors och tvärs över ön. Den längsta vandringen vi gjorde, var runt hela ön. Det tog ca 10 timmar, och då fanns tid för raster för både mat och dryck och mycket fotografering på både natur och gamla lämningar där folk bott eller vistats tidigare. Jag kunde bara njuta av skogens dofter, lugnande vyer, eller tystnaden. Fast **egentligen är det inte tyst... Havets brus eller trädens sus hörs oftast i bakgrunden.**

Sen skulle vi åka hem igen på söndagen, men vädrets makter ville att vi skulle stanna på ön ett **extra dygn. Kapten för båten ”Gotska Sandön”** tyckte nog att båten skulle klara överresan till Nynäshamn, men inte folket ;-) Och jag kan inte påstå att vi blev ledsna över det beskedet!... Det blev ytterligare en trevlig middagskväll vid det stora långbordet tillsammans med Erik, Anders, Ulrika, Christel, Ola och Pia. ☺

Ja, denna ö är en lisa för kropp och själ! Hoppas jag kan komma tillbaka snart! ☺

Anette Falk

Gotska Sandön—Kommentar:

Nej,, det är inte alls dumt att fråga om Gotska Sandön. Jag har själv varit förstagångsbesökare och osäker på vad som väntade. Nu är det mycket roligt dels att återvända, dels att visa och berätta om ön för andra. Igenkännandet ger en trygg hemkänsla, men små förändringar sker och ön visar olika sidor på våren och högsommaren. I år blev det en härlig sol- och badresa. Dessutom fick FNSiN ganska stort utrymme i Radio Gotland! Se:

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=94&artikel=6234856>

Anders Schærström

Runstensvård

Vi var fyra personer som kom till FNSiN:s faddersten i Karlbergs slottspark en strålande vackert eftermiddag. Stenen var i mycket gott skick fränsett en del gula små lavar vi inte mindes från förra året. Den borstades försiktigt och en närgående maskros vid dess fot fjärmades. Våra ögonbryn höjdes dock av förvåning när vi såg den nya skylt som ersatt den gamla medfarna gröna metallskylten. Den nya skylten gav en översättning mellan runor och nuvarande bokstäver, men en del av runorna var oss helt - och standardverket Runinskrifter i Sverige - helt obekanta. Runverket är underrättat.

Efter borstningen följde sedvanlig picknick i solen.

Erik Elvers

Kräfthelg

En trogen skara begick den traditionella kräfthelgen på Runmarö just när skärgården gav intryck av att stänga för säsongen. Vi fick uppleva sensommarens njutningar som inte bara är kräftor m.m. utan också strålande solsken, trolsk fullmåne, bad (ca 19 grader), kvardröjande fjärilar (bl.a. pärlmorfjäril) och sländor, storskrakar som gav oss en uppvisning i samordnat fiske (**kul syn**) samt **blåbärsplockning**.

Varmt tack till värdarna Kaj och Conny Valtersson!

Anders Schærström

Program

STATYERNA I DROTNINGHOLMS SLOTTSPARK

Söndag 20 september kl. 13.00

Vi samlas utanför/framför Drottningholms slottsteater, för att gemensamt promenera till Kina Slott. Där kommer konsthistoriker Adèle Schreiber att visa och berätta om statyerna i parken invid Kina Slott.

Det finns inga informationsskyltar vid någon av statyerna där, men Adèle vet det mesta om dem. Missa inte denna unika chans att få höra allt om dessa statyer.

Man åker till Drottningholmsteatern med någon av alla de bussar som avgår från Brommaplan mot Drottningholm och Ekerö/Lövö. Har man några frågor om denna programpunkt så har Adèle telnr: 08-26 80 73.

Ingen föranmälan behövs, alla är välkomna.

HAVTORNSPLOCKNING

Lördag 26 sept kl 09.00

Vi far från Bergshamra torg kl 9.00 (T-stn Bergshamra norra uppgången) till Grisslehamn plockstället. Åter i Bergshamra ca kl 16.

Information och föranmälan till Erik Elvers e.elvers@bredband.net eller 0738-526399, senast onsdag 23 sept.

Säg till om du behöver eller kan erbjuda bilplats.

LANDSKAPSRESA 2016

Ångermanland, Västergötland, Dalsland, Bohuslän, Skåne, Öland, Närke-Bergslagen, Halland, Blekinge, Lappland och Östergötland - de landskapen har vi hittills betat av i föreningens ambition att upptäcka Sverige. Vilket ska det bli nästa år? Säkert finns det önskemål och konkreta förslag bland medlemmarna. Den som vill påverka valet må höra av sig, så snart som möjligt till Erik Elvers, e.elvers[a]bredband.net. Och vem vill hålla i resan? - Erik funderar på ytterligare cykling i Balticum.

MOSSOR OCH LAVAR—

EXKURSION Söndag 11 oktober

Samling vid Färentuna kyrka. Buss 176 från Brommaplan kl 9.55 med byte i Svanhagen till buss 317. Framme vid Färentuna Kyrka kl 10.46

Botanisten Sture Nordmark är dagens exkursionsledare och vi kommer att vandra i en 80-100 år gammal bondeskog som har det mesta kvar av sina naturvärden. Skogen är mycket moss- och lavrik, och tanken är att vi ska få kunskap om mossornas och lavarnas värld och vilka vanliga arter som vi faktiskt går och trampar på och har omkring oss under en skogsvandring. Det blir ett par kilometers vandring, mest i obanad men lättgången terräng utan våtmarker. Exkursionen tar ca tre timmar. Glöm inte att ta med en god matsäck att avnjuta på någon fin bergknalle. Kläder efter väder. Tag gärna med en lupp eller ett hyfsat förstoringsglas, mossorna och lavarnas minivärld blir intressantare då. Sture Nordmark tel: 08 560 42 815; 073 216 16 29. FNSiNs kontaktperson: Elisabet Römert 076 349 2416).

HÖSTMÖTE

Fredag den 13 november kl 18.15

Se nästa sida.

SENHÖSTVANDRING I NACKA

Söndag 15 november

Vi går från Lillängens järnvägsstn förbi Långsjön och sedan norrut till och genom naturreservatet med fina ekar till Lilla Nyckelviken (stigar och gångvägar). Beroende på vad klockan blivit letar vi oss sedan tillbaka till någon buss, kanske i Jarlaberg.

I Hembygdsmuseet vid Nyckelviken kan man se hur livet var på gården förr i världen. Bredvid stallet finns en värmestuga där vi kan äta vår matsäck om det är kulet ute. Här finns även ett café i Herrgårdsbyggnaden.

Samling Lillängens stn kl 10.00, tåg från Slussen kl 9.45 ankommer dit 9.54. Matsäck för lunch och någon mera rast. Vandring 5-10 km, inte så långt men det blir mörkt rätt tidigt.

Föranmälan senast torsdag 12 nov till Erik Elvers, e.elvers[a]bredband.net, sms 0738-526399.

HÖSTMÖTE

Medlemmarna i Föreningen Natur och Samhälle i Norden kallas härmed till ordinarie höstmöte

Fredag den 13 november kl 18.15

Hos Studieförbundet Vuxenskolan,
Hantverkargatan 12

Dagordning

1. Val av mötesordförande, mötessekreterare och två justerare
  2. Fastställande av röstlängd
  3. Mötets behöriga utlysande
  4. Fastställande av dagordningen
  5. Protokoll från föregående allmänna möte
  6. Val av styrelse för 2016
  7. Val av revisor och revisorssuppleant för 2016
  8. Val av valberedning
  9. Fastställande av årsavgift för 2016
  10. Förslag till budget 2016
  11. Motioner (skall vara styrelsen tillhanda senast en månad före höstmötet)
  12. Aktuell information om samarbete med andra organisationer etc.
- Övriga ärenden

Föreningen bjuder på kaffe, te och smörgås

Efter mötesförhandlingarna:

Lettland i ord och bild

I somras cyklade en grupp från föreningen i Kurland i Lettland, från Riga till Ventspils vilket var en sträcka på drygt 30 mil mest i närheten av Rigabukten. Riga var en tid Sveriges näst största stad och alltså finns minnen från den tiden i stadsbilden. Landskapet förde tankarna till både Skåne, Småland och Gotska Sandön. Vi får se bilder från natur och samhälle.

Lettlandsberättelsen sker med stöd av och i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan.

SJÄLVLÄRANDE SYSTEM

Torsdag 26 november kl 18 Fatburs Brunnsgata 19

Inom självlärande system finns fler tekniker som t ex: lärande från exempel, neurala nätverk, genetiska algoritmer mm. En fråga man kan ställa sig är hur fungerar dessa tekniker i jämförelse med biologiska självlärande system allt ifrån myror till människor. Här presenteras ett system som lär sig hur ett objekt fungerar med hjälp av experiment. Detta system använder bl a tekniken **benämnd "lärande från exempel"**.

I samband med presentationen diskuteras även:
- Vad menas med att systemet lär sig hur ett objekt fungerar
- Vilka kunskaper ska systemet lära sig
- Hur kan man ändra systemet så att det även lär sig mer komplexa objekt

Anders Tunevi står för presentationen.
Eventuella frågor kan ställas till Anders Tunevi anders@anderstunevi.se eller 070-5683513.

GRÖT, GLÖGG OCH MUMINTROLL

Tisdag 8 december kl. 18.
Fatburs Kvarngata 14, -2 tr.
För att komma ringer man till
"Föreningslokalen" från porten.

När vintermörkret knappt kan bli tätare, när julförberedelserna kolliderar med längtan efter vila, då brukar vi samlas en stund för att varva ner och tänka efter. Det är tid för traditioner men kanske också för överraskningar. Det vankas gröt, glögg och annan enkel förtäring till ett facilt pris och som alltid blir det en stunds högläsning med anknytning till jul och vinter.

För att vi skall kunna beräkna behovet av gröt, glögg m.m. så behöver vi veta i förväg om du tänker komma. Tänk på att utrymmet är begränsat.

Anmäl dig senast söndag 6 december till Soili Ström, sms till 0729921669 eller bisi-strom@bredband.net eller Anders Schærström, 08-758 30 03; 0729 92 16 69; anders.schaerstrom@telia.com,

Föreningar som vi samarbetar med välkomnar oss till ...

BARNBÖCKER FRÅN ISLAND

Tisdag 22 september, kl 18.00

Plats: Sveriges Författarförbund, Drottninggatan 88 B i Stockholm. Fri entré

Samfundet Sverige-Island gästas av Kalle Güettler som tillsammans med Rakel Heimsdal från Färöarna och illustratören Áslaug Jónsdóttir från Island skapat en serie monsterböcker för barn som nu finns översatta till en lång rad språk, senast kinesiska.

Grunden för författarnas samarbete lades på Biskops Arnö! Mer om det finns att läsa på Samfundets hemsida.

GRANNLAND RYSSLAND

Måndag den 5 oktober kl 18

Norska kyrkan, Stigbergsgatan 24
(Buss till Tjärhovsplan)

Förre Moskvaambassadören Sven Hirdman besitter djupa insikter om det grannland som alltid har spelat en särskild roll i Sveriges och Nordens historia. Åren 1994 – 2004 var han ambassadör i Moskva. Han har också tjänstgjort i London, Peking och Tel Aviv. Han är ledamot av Kungliga Krigsvetenskapsakademien. Nu får vi tillfälle att ta del av hur han ser på detta viktiga grannland i historien och inte minst i framtiden.

Avgift: 40 kronor. Kaffe, te och en enkel smörgås serveras så långt lagret räcker. Vill du vara säker på att få en smörgås får du gärna anmäla dig i förväg till Anders Schærström, anders.schaerstrom@telia.com; 070 693 91 28. Föreningen Nordens Stockholmsavdelning och Studieförbundet Vuxenskolan

KURS I FÄRÖISKA

10-11 oktober.

Samfundet Sverige-Färöarna meddelar att intresset för den introduktion till färöiska som genomfördes under ett veckoslut blev så stort att platserna inte räckte till, varför kursen kommer att upprepas i höst.

Anmälan till Samfundet, Rune Bengtsson: post@samfundet-sverige-faroarna.se

Moment: 1. Språkets historia, 2. Huvuddrag i färöiska, 3. Uttal, 4. Litteratur.

Se också : www.samfundet-sverige-faroarna.se

HAMSKIFTI—KJARTAN HANSEN

Lördagen den 24 oktober kl. 18.00

Unga Klara, Kulturhuset i Stockholm, Beridarebansgatan 5

I samband med Fringe Festival (Stoff) framträder konstnären och skådespelaren. Kjartan Hansens Hamnskifte. Föreställningen tar 20 min. Biljetterna släpps i början av september i Stads- husets biljettkassa. Pris: 50 kr. Mer finns att läsa på Samfundets hemsida. <http://www.samfundet-sverige-faroarna.se/>

FILM: SOS ICEBERG

Söndag den 25 oktober kl 16

I samlingslokalen Helgagatan 36, ingång 9, 1/2 trappa ned t.h.

Föreningen Sverige-Grönland visar filmen *SOS Iceberg* med bl a Leni Riefenstahl (Hitlers älskingsfotograf). Den gjordes 1933 och är delvis inspelad i Uummannaq. Mer info finns på nätet. Fred Goldberg kommer att berätta om filmens bakgrund. Sylvia Hild: sylvia.hild@comhem.se.

NOS tipsar

INTERNAT. FÖRFATTARSCEN

Kulturhuset/Stadsteatern, Stockholm
Möte med den unga danska författaren *Dorthe Nors* i samtal med Marcus Lindeen den 29 september kl 19:30. Samtalet förs på engelska. Biljetter och mera information, se: <http://kulturhusetstadsteatern.se/Litteratur/Internationell-forfattarscen/>.

BOKKALASET I EKENÄS

6-9 november

Bokkalaset har ordnats varje år sedan 2000. Under rubriken ”Annorlunda” blir årets tema utanförskap i vårt samhälle men också den styrka som kan växa ur att inte riktigt passa in.

Läs mer på www.bokkalaset.fi och <https://bokkalaset.wordpress.com/>. Ekenäs ligger mellan Helsingfors och Hangö.

HEVZEMEI
BRIVIBAL

FOOD WIP